

Notitie

Onderwerp

Bijlage 1 Verantwoording kandidaatstelling BrabantStad Culturele Hoofdstad 2018 Eindhoven | Brabant

1. Aanleiding

Op 6 september jl. werd bekend gemaakt dat Leeuwarden de titel Culturele Hoofdstad van Europa 2018 mag voeren. In die brief die wij u daarover op dezelfde dag stuurden schreven we dat er naast de teleurstelling ook reden was om stil te staan bij wat in de samenwerking bereikt was. En we concludeerden samen met de partners, dat de oorspronkelijke ambitie niet vervalt omdat we de titel niet kregen. *“Culturele Hoofdstad hebben we immers steeds beschouwd als een vliegwiel om provinciale en in BrabantStad gedeelde doelstellingen te bereiken. Niet alleen op het gebied van cultuur, maar ook op het gebied van het flankerend beleid, zoals innovatie, economie, vervoer, verblijf, etc.”*

Verder hebben we toegezegd dat we uitgebreider bij u terugkomen over de ontstane situatie: *“In oktober zullen wij u nader informeren over de ontstane situatie en mogelijke scenario's. Want we willen niet alleen verantwoording afleggen, maar ook nadenken over alternatieven waarmee wij de losgekomen energie voor Brabant vasthouden, en richting en ruimte geven.”*

Het juryrapport is inmiddels bekendgemaakt. We blikken in deze verantwoording terug op het juryrapport en op lessen die we hebben geleerd uit de samenwerking. De formele financiële verantwoording in de zin van de planning & control-cyclus is nu nog niet te geven. Daarvoor hebben we jaarrekening en jaarverslag 2013 van de stichting nodig. Die worden voorjaar 2014 verwacht.

We geven eerst een samenvatting van het juryrapport en benoemen de hoofdlijnen van de lessen die we er uit kunnen trekken. Daarna blikken we vanuit ons eigen perspectief terug op de oorspronkelijke doelen van dit project en de resultaten tot nu. Vanaf paragraaf 4 kijken we naar de gemeenschappelijke doelen van de BrabantStad partners en wat de kandidatuur BrabantStad heeft opgeleverd. We besluiten met conclusies vanuit BrabantStad en vatten we de “lessons learned” samen.

2. Juryrapport

Op 7 oktober verscheen het juryrapport¹. Samengevat:

Totaalbeeld van de drie kandidaten (Leeuwarden, Eindhoven, Maastricht):

¹ Het juryrapport is te vinden op www.2018eindhoven.eu

Aan

Provinciale Staten

Kopie aan

-

Ter bespreking in

GS 29 oktober 2013

CIE CS 22 november 2013

Datum

29 oktober 2013

Van

G.W.M. Lenders

Directie

Sociale en Culturele
Ontwikkeling

Telefoon

(073) 688 80 71

Paraaf

Bureauhoofd

Directielid/directeur

- Drie excellente kandidaten.
- Zeer overtuigende en goed voorbereide biedingen.
- Grondige planning gegeven de complexiteit om zo'n evenement te huisvesten.
- Alle drie de biedingen en de daarvoor gedane inspanningen zouden leiden tot winst voor ieder van de steden, ongeacht de uitkomst.

Dit totaalbeeld strookt met de constatering door de jury bij de eerste beoordelingsronde, dat de drie overgebleven kandidaten allemaal in staat werden geacht om een uitstekend Culturele Hoofdstad-programma te realiseren.

Algemeen beeld Eindhoven

Zeer sterke bieding met in potentie sterk experimenteel concept rond de proeftuinen en hoge kwaliteit in de traditionelere ankerprojecten.

Specifieke sterke punten:

1. Combinatie van kunsten, design, technologie en wetenschap.
2. Zeer sterk commitment van de stad, kennisinstellingen en bedrijfsleven.
3. Plan excellent ingepast in de lange termijn strategie van de stad.
4. Sterke wil om etalage te zijn van gebruik van cultuur als verandering van de stad en verbetering van levensomstandigheden in het post-industriële tijdperk.
5. Heel goed opgezet bidbook.
6. Geplande pilot edities van ankerprojecten vanaf 2014/tussentijdse presentaties in de vorm van biënnales.
7. Proeftuin interessante experimentele methode met groot creatief potentieel.

Specifieke kritiekpunten:

1. Proeftuinen in uitvoering te rechtlijnig voor echte innovatie, te weinig ruimte voor verkennen en 'fuzziness'.
2. Criterium 'city and citizens': in de proeftuinmethode zit te weinig bottom up programmering, is teveel gericht op professionele innovatie vanuit m.n. de design sector.
3. Programma buiten proeftuinen van hoge kwaliteit, maar niet het niveau van innovatie dat de jury van Eindhoven verwachtte.
4. Criterium 'Europese dimensie' te weinig verkend: kandidatuur sterk gericht op wat Europa aan de kandidatuur heeft, te weinig op waar wij Europa voor nodig hebben. Eindhoven meer als 'global city' neergezet dan als Europese stad, onvoldoende verbinding laten zien met Europese steden en regio's met vergelijkbare uitdagingen.

Evaluerende opmerkingen:

We kunnen aan de positieve kant van het spectrum constateren dat Eindhoven | Brabant er inhoudelijk uitstekend en herkenbaar in is geslaagd het accent te leggen bij het potentieel en de opgaven van de regio.

We hebben daar kwalitatief hoogstaande programmering bij ontwikkeld, en er ook een uitdagende werkvorm voor gekozen.

Tegelijkertijd zijn er de tekortkomingen die de jury in de uitvoering ziet. Wat betreft de opzet van de proeftuinen komen die voort uit een niet bevredigende reactie op een aanwijzing uit de eerste jury-beoordeling. Toen constateerde de jury dat deze methode nog onvoldoende resultaat garandeerde gezien het substantiële aandeel dat zij in het totaal programma heeft; de jury gaf toen aan dat er meer kwaliteitsborgen en artistieke sturing op de proeftuinmethode nodig waren. Dat heeft er toe geleid dat in het definitieve bidboek een meer omlijnde methode is geschetst dat blijkens het oordeel nu te rechtlijnig overkomt, met onvoldoende ruimte voor projecten om te 'zwerven'. Een goede balans vinden tussen sturing en vrijheid is daarmee de uitdaging en aanbeveling ten aanzien van mogelijk toekomstig werken met een dergelijk model, dat in zijn kern veelbelovend is.

De beoordeling over betrokkenheid vanuit de basis van de samenleving is wellicht mede gekleurd door het indrukwekkende beeld dat de uiteindelijke winnaar hiervan wist te geven. Niettemin zien wij ook dat het thema 'innovatie', hoe goed het ook past bij het potentieel van onze regio, kan leiden tot een accent op vernieuwing waar de gemiddelde burger zich niet vanzelf in herkent. Daartegenover staat het gegeven dat echte innovatie zich afspeelt op, of voorbij de rand van de mainstream. Innovatie neemt zo in haar kielzog het reguliere mee in een ontwikkeling, in haar eigen tempo. De jury-beoordeling is een signaal om hierbij heel kritisch te zijn op voldoende toegankelijkheid, zo breed mogelijke betrokkenheid uit de samenleving en zo snel mogelijk merkbare maatschappelijke relevantie.

De Europese dimensie heeft in het bidboek ruim de aandacht gehad, maar niet op de manier die de jury overtuigend vond. Het bidboek gaf tal van concrete voorbeelden van verbinding van projecten met benoemde verwante partijen in Europa. En met name de lijn 'wij verbinden mensen' kondigde verbinding met andere landen aan op onderwerpen als vergrijzing, krimp op het platteland, overdrukke steden, tweedeling en consumentisme. Het is jammer dat het voorbeeldproject rond tweedeling in de samenleving, dat hiervoor samen met de huidige culturele hoofdstad Kosice was ontwikkeld en uitgevoerd, de jury kennelijk onvoldoende kon overtuigen van onze intenties op dit punt. Ook zonder de toetssteen van de Europese criteria voor culturele hoofdstad, blijft een concreet uitgewerkte internationale dimensie vaak een aanwinst voor het resultaat van onze ambities.

We merken op dat in de richtlijnen van de Europese commissie en in het tussenrapport van de jury veel nadruk is gelegd op het belang van een stevige organisatie met voldoende en gegarandeerde financiën, het reeds bekend zijn van het team dat gaat uitvoeren en voldoende basisinfrastructuur (cultuur,

hotels, vervoer) of het zicht daarop. Bij de definitieve beoordeling van de drie kandidaten in het juryrapport wordt hieraan geen aandacht besteed.

3. Oorspronkelijke doelen en uitwerking van project Culturele Hoofdstad met de resultaten tot nu

De doelen

Provinciale Staten stemden gefaseerd in met deelname aan de samenwerking in Culturele Hoofdstad, respectievelijk op 10 december 2010 (Statenvoorstel 76/10), 22 juni 2012 (Statenvoorstel 34/12) en 12 oktober 2012 (Statenvoorstel 47/12). Het besluit is onderdeel van de eerste tranche investeringsagenda. Motivering voor de investering in Culturele Hoofdstad was dat het een instrument was voor de ontwikkeling van Brabant als concurrerende regio in economisch, maatschappelijk en cultureel opzicht. De doelen zijn afkomstig uit de Statenvoorstellen 76/10 en 34/12, en in cursief zijn de resultaten tot nu vermeld. Omdat het project voortijdig is gestopt en de échte uitvoering niet gestart is, de grote investeringen zijn niet gedaan, zijn de beoogde lange termijn resultaten niet behaald.

1. Het zijn van Culturele Hoofdstad versnelt maatschappelijke ontwikkelingen in stad en regio;
Het vliegwieleffect is niet aan de orde
2. Investeren in cultuur is noodzakelijk voor een goed vestigingsklimaat;
Uitgangspunt is onderschreven door bedrijfsleven, zie bijvoorbeeld de ondertekenaars van het Brabants Manifest voor de Verbeeldingskracht
3. Innovatie als leidend thema: innovatie tekent niet alleen de kracht van Eindhoven op Europese schaal, maar ook de potentie van onze hele regio;
Met innovatie als centraal thema in het bidbook is hieraan voldaan; de basis was gelegd voor een innovatief programma
4. De titel is een unieke kans; de stad die de titel krijgt, verzorgt een jaar lang een cultureel programma voor bezoekers uit binnen- en buitenland;
De aandacht die het jaar 2018 zou genereren, zal niet worden gerealiseerd. De meerjarige programmering over biënnales biedt nog altijd kansen. Denk aan 2014 Visual Arts Festival - Breda; 2016 Nationaal Evenementenjaar JB500
5. Sociale effecten; de sociale cohesie en lokale trots worden door de titel Culturele Hoofdstad versterkt;
Met een grote publiekscampagne is gewacht tot er duidelijkheid was over het behalen van de titel. Wel bleek uit de nulmeting in 2011 dat 53% van de Brabanders (onderzoek via het BrabantPanel) al bekend was met de kandidatuur.
6. Nieuwe mogelijkheden voor de culturele sector; de impuls door de investeringen in Culturele Hoofdstad geeft ruimte aan het culturele veld om zichzelf opnieuw uit te vinden nòp zoek naar hernieuwde maatschappelijke legitimatie
Vanuit het Culturele Hoofdstadprogramma is hieraan nog geen uitvoering gegeven. Via het Impulsgelden-dossier hebben Provinciale Staten al wel aan deze doelstelling gewerkt.

7. Ook na 2018 vinden aantoonbaar meer culturele activiteiten plaats
Door het niet behalen van de titel zal 2018 niet de betekenis hebben die we het hadden toegedacht.
8. De BrabantStad-samenwerking is verdiept.
Ontegengesteld waar. Zie hieronder.

4. Gemeenschappelijke doelen van de BrabantStad partners

Culturele Hoofdstad was een samenwerkingsproject van de zes BrabantStad partners. In BrabantStadverband was de Strategische Agenda BrabantStad 2020 de belangrijkste onderlegger. In deze agenda zijn de volgende doelen voor de samenwerking geformuleerd:

- economische versterking door kennis en innovatie
- het vergroten van de internationale allure
- het versterken van de ruimtelijke structuur van het stedelijk netwerk
- het bevorderen van de (internationale) bereikbaarheid
- de kunst van het samenwerken.

De uitwerking

Ter uitvoering van de kandidatuur Culturele Hoofdstad is een “context-document” opgesteld waarbij de stadspijlers (karakter en prioriteiten van de steden) en het overkoepelende BrabantStadprofiel de basis vormen. Deze vormden onderdeel van het kader waarbinnen de voor dit doel opgerichte stichting haar opdracht uitvoerde: het maken van een kansrijk bidbook en het voorbereiden van een daarop aansluitend programma. De ‘Context 2018’ stuurden wij PS toe als bijlage bij de voortgangsnotitie d.d. 14 februari 2012 (CS-0042). Waar eerder al is opgemerkt dat de échte uitvoering nog niet was gestart en daarmee de resultaten nog niet behaald; dat geldt ook hier.

Programmaontwikkeling

Uit het bidbook kunnen we een goede basis destilleren van de hierboven genoemde doelen, samengevat in 3 thema's²:

1. wij verbinden mensen
2. wij maken de stad
3. wij ontdekken de toekomst.

Daarvoor zijn twee programma-methoden gekozen; het voor onze kandidatuur ontwikkelde Proeftuinen-concept en de meer traditionele wijze van programmering in Ankerprojecten. De ankerprojecten zijn projecten die relatief centraal worden aangestuurd en een belangrijke pijler vormen.

In de Proeftuinen was het de bedoeling om samenwerking van onder op te laten beginnen. De gedachte is dat initiatieven uit verschillende sectoren (onderwijs, bedrijfsleven, cultuur, overheid) tot sectoroverschrijdende innovatie komen.

² Deze programmaopzet heeft geleid tot een bidbook voor de kandidatuur. Het bidbook is terug te vinden via www.2018eindhoven.eu.

Cultuur en creativiteit staan centraal bij een antwoord op bredere maatschappelijke vraagstukken.

Onderdeel van de opzet was ook dat een biënnale-reeks van 2016-2018-2020 zou zorgen voor een aanloop, een hoofdstadjaar en een oogstperiode na dat jaar. Mogelijk zou daarna een structureel patroon kunnen ontstaan van jaren waarin cultuur zich op bijzondere wijze maatschappelijk manifesteert: als innovatief bindend element van hoge kwaliteit in de samenleving, en daarmee tevens als etalage van de kwaliteit van die samenleving zelf.

Evaluerende opmerkingen

Voor een haalbaar bod was het nodig dat één stad nadrukkelijk trekker was. Aanvankelijk was nog het uitgangspunt dat de regio zich kandidaat zou kunnen stellen. Als alternatief was achter de hand dat bijvoorbeeld 's-Hertogenbosch als provinciehoofdstad de formele kandidaat kon zijn.

Toen eenmaal bleek dat definitief voor één stad moest worden gekozen, is besloten dat een kandidatuur via Eindhoven het meest kansrijke profiel zou geven.

Dit betekende dat Eindhoven in de profilering sterker naar voren moest komen, ook in het bidbook. In de andere steden heeft dat tot twijfel rond de basis van het project geleid. In de pers en ook in raden werd met regelmaat de vraag gesteld of andere partners “moesten bijdragen aan een Eindhovens feestje”. Het was erg lastig om hierin verandering te brengen omdat een sterke relativisering daarvan in publieke communicatie en bidbook, het bod aan de jury zou afzwakken. Achteraf kan geconcludeerd worden dat publiek en politiek draagvlak in een aantal steden daaronder heeft geleden.

In het bijzonder voor de rol van cultuur in de ontwikkeling van de Spoor- en Kanaalzones, werd de proeftuinmethode als instrument gedacht. Hoewel de jury de aanpak van de proeftuinmethode onvoldoende vrij vond voor de beoogde innovatie, is er op gemeenschappelijk niveau geen twijfel geweest over de potentie van de Spoorzone-projecten in de steden.

De cultuursector reageerde aanvankelijk gereserveerd. De grotere instellingen waren doorgaans positief en ook in georganiseerd verband is steun betuigd. Men zag kansen om met Culturele Hoofdstad een nieuw elan te vinden, tegenover de verschraling en de soms negatieve beeldvorming over cultuur in de samenleving. De internationale ambitie werd onderschreven als een kans om de gehele infrastructuur op een hoger niveau te brengen.

Tegelijkertijd waren er zeker ook kritische geluiden te horen. Er werd door culturele organisaties getwijfeld aan de mate waarin de bestaande infrastructuur betrokken werd in de plannen en of de wens tot vernieuwing niet te radicaal was. Het feit dat er op veel manieren is gepoogd om de culturele sector bij het project te betrekken, heeft niet kunnen voorkomen dat het voor veel culturele organisaties lang onduidelijk is gebleven welke betekenis Culturele Hoofdstad voor hen zou kunnen hebben.

Het succes in de eerste beoordelingsronde van de kandidatuur leidde echter tot een aanmerkelijke verbreding van de waardering tot vrijwel algemeen in de cultuursector. De relevantie en brede toepasbaarheid van het concept ‘innovatie’, verbonden aan het profiel rond Eindhoven, en het daadwerkelijk binnen handbereik komen van de titel, prikkelden het enthousiasme en het voorstellingsvermogen van de sector.

Ook kennisinstituten en bedrijfsleven schaarden zich uitdrukkelijk achter de kandidatuur.

SER Brabant publiceerde in juni 2012 een advies dat de kansen van een diepte-investering in de culturele infrastructuur benadrukte: ‘van wezenlijke betekenis voor de economische concurrentiepositie op langere termijn’. Het advies stuurden wij PS toe als bijlage bij Statenvoorstel 47/12.

Ruim 40 grote spelers uit deze sectoren ondertekenden het Brabants Manifest voor de Verbeeldingskracht³, waarin ondubbelzinnig steun voor de kandidatuur werd uitgesproken.

Organisatie en financiën

Vanaf 2010 ging een gemeenschappelijk programmabureau aan het werk, organisatorisch aangesloten bij de provincie. Aansturing kwam van de portefeuillehouders Cultuur, aangevuld met de CdK als bestuurlijk vaandeldrager, en onder voorzitterschap van de burgemeester van 's-Hertogenbosch.

In het najaar van 2012 kreeg de uitvoeringsorganisatie de onafhankelijkheid die voor een succesvolle kandidatuur vereist is. De BrabantStadpartners richtten toen gezamenlijk een stichting op en formaliseerden het onderling commitment in een bestuursovereenkomst. Kern was dat de steden ieder € 10 mln., en de provincie € 50 mln. gefaseerd aan de stichting beschikbaar stellen in de periode 2012 t/m 2020. Samen met verwachte overige inkomsten leverde dit de Eindhoven | Brabant kandidatuur de hoogste begroting op van alle kandidaten.

De stichting kende een bestuur, en daarnaast vormden de portefeuillehouders cultuur van de BrabantStadpartners de Raad van Toezicht, aangevuld met de CdK en onder voorzitterschap van de burgemeester van Eindhoven. Deze samenstelling sloot aan bij de inmiddels gemaakte keuze om Eindhoven als de kandiderende stad te positioneren.

Een uniek aspect aan de governance-structuur was de oprichting van een Raad van Betrokkenheid, als klankbord voor de Raad van Toezicht. Hierin was iedere BrabantStad-volksvertegenwoordiging afgevaardigd met twee leden. Het gaat dus meer om ‘het perspectief vanuit de volksvertegenwoordiger’, dan om een representatief beeld van iedere raad of PS. Deze Raad van Betrokkenheid

³ Het manifest is te vinden op <http://www.2018eindhoven.eu/wij-verbinden-mensen/brabants-manifest-voor-verbeeldingskracht?sc=manifest>.

heeft twee vergaderingen gehad. De laatste vond plaats nadat de uitslag over de kandidatuur bekend was. Uitgesproken werd dat de gezamenlijke aanpak van cultuur een heel goed voertuig voor wenselijke versteviging van de BrabantStad-samenwerking was, en dat deze wijze van BrabantStad-overleg een nieuwe blik op de positie van ieders eigen uitgangspunt biedt en voortzetting verdient.

Evaluerende opmerkingen

De gezamenlijke financiering door alle partners in één gemeenschappelijk budget, waarbij de inhoud uit handen werd gegeven aan een onafhankelijke stichting, was een flinke stap verder in samenwerking dan BrabantStad tot dusver had bereikt. De intensieve gezamenlijke voorbereiding van de kandidatuur kon alleen zo ver komen op basis van een krachtig gezamenlijk belang, dat ook werkelijk zo gevoeld werd.

Het proces was niet zonder problemen en de bereikte samenwerking is juist daarom betekenisvol. De governance-structuur kende een aansturing door de wethouders Cultuur. Maar aan de andere kant was het voor een sterk bod nodig dat de stichting een sterk stempel drukte op de inhoud en de voortgang. Het zoeken van evenwicht tussen onafhankelijke centrale aansturing versus toezicht door de wethouders Cultuur bracht een element van spanning en heeft niet altijd kunnen voorkomen dat het project politiek als te onafhankelijk werd ervaren. De stichting had hierbij de handicap dat zij in de kandidaatsfase Eindhoven sterk moest profileren en met dat uitgangspunt nu vooral een sterk bidboek moest maken. Dat maakte het noodzakelijk om te focussen op het profiel van één stad.

Bovendien was er bij veel veldpartijen een sterk ongeduld ten aanzien van het kunnen meedoen. Dat zou pas in een volgende fase, na toekenning, meer in evenwicht kunnen komen.

Ook financieel waren er de nodige hindernissen. Iedere stad had haar eigen prioriteiten en ook wijze van financieren. Sommige steden dekten hun bijdrage uit begrotingsposten waarvan de bestemming zoveel mogelijk behouden moest blijven, zoals ontwikkeling van de Spoorzone. Specifiek voor 's-Hertogenbosch gold dat de financiering van Jheronimus Bosch 500 nadrukkelijk de basis was waarop de stad kon en wilde meedoen. Dat betekende voor de stichting dat een deel van het programma minder vrij ingevuld kon worden, of soms zelfs een gegeven was. Voor de partners betekende het dat zij moesten instemmen met het feit dat de stad grotendeels geoormerkt geld zou inbrengen. Hierover is overeenstemming bereikt. Terugblikkend kan worden geconcludeerd dat, gegeven de complexiteit van dergelijke afstemming, in de prioriteitstelling voor samenwerking in BrabantStad-verband veel is bereikt.

Communicatie en besluitvorming

Er is in het project op meerdere niveaus gecommuniceerd. In de richting van de inwoners van de provincie zijn campagnes gevoerd die het project bekend moesten maken en zijn activiteiten ondernomen om de Culturele Hoofdstad voor hen tot leven te wekken.

Bij zg. “samen aan tafel”-bijeenkomsten in 2010 tijdens allerlei maatschappelijke evenementen (niet alleen festivals, maar ook bijeenkomsten rond bijvoorbeeld leefbaarheid) hebben zo’n 25.000 Brabanders, in een omgeving in de huisstijl van 2018 Eindhoven | Brabant, de kansen en mogelijkheden van culturele hoofdstad leren kennen en bij hun gedachtenwisselingen betrokken. Met de oproep voor ideeën in heel Brabant zijn 800 plannen en dromen van Brabanders verzameld in het Grote Boek. Met het project “Maak 2018 mee” is in 2012 verspreid over Brabant via media en bij culturele evenementen bekendheid gegeven aan de kandidaatstelling. In 2012 heeft dit een vervolg gekregen met het project “Ontmoet 2018” waar bezoekers van de culturele festivals meewerkten aan het bouwen en gebruiken van bijzondere ontmoetingsplaatsen. In de sociale media zijn groepen ontstaan rond ‘2018’ met enkele duizenden leden en volgers.

Vanaf voorjaar 2012 trok een groep middelbare scholieren als Young Ambassadors langs scholen en evenementen waar veel jongeren bijeen komen. Met steun van de stichting organiseerden zij workshops, schreven zij blogs en gaven presentaties om de jeugd in Brabant enthousiast te maken voor cultuur en de kandidaatstelling. Zij bemerkten bij hun generatiegenoten veel enthousiasme voor het project.

In de communicatie met gemeenteraden en de Provinciale Staten is tot aan de definitieve besluitvorming steeds behoedzaam het evenwicht gezocht tussen het werven van draagvlak in de Brabantse samenleving en onbezwaarde politieke besluitvorming. Dergelijke communicatieprocessen op verschillende niveaus en met noodzakelijke afstemming en gelijktijdigheid in de steden, zijn uiterst complex. Zeker als we daarbij het derde niveau betrekken, dat van de jury. Waar in de praktijk soms nog verschillen in beeldvorming per partner aan de orde waren, kon dat in de totale beeldvorming uiteraard niet benadrukt worden.

Een moeilijk onderdeel van de communicatie was het draagvlak voor de investering. De rationale motivatie was gebaseerd op een investering in de toekomst van Brabant als innovatieve regio van “high tech en high touch”. Cultuur en industrie, toerisme en woonklimaat, zijn wezenlijke doelen, die ook zijn vastgelegd in de Strategische Agenda van Brabantstad. De verwachte opbrengsten waren ook in economische zin onderbouwd door wetenschappelijk onderzoek.

Voor veel mensen zijn die rationale en met lange termijn verbonden motieven echter te indirect. Zeker in een tijd van economische malaise, werd het grote bedrag dat daarvoor geïnvesteerd zou worden nogal eens als onverantwoord benoemd. De ophef die ontstond over de honorering van de artistiek leider

heeft die beeldvorming geen goed gedaan, maar kan ook worden gezien als een symbool voor een breder gevoel van geldverspilling.

Evaluerende opmerkingen

Het is belangrijk gebleken om de verschillende niveaus van communicatie en besluitvorming af te stemmen en zorgvuldige aandacht te geven. Hoewel er altijd ruis is en er altijd dingen misgaan, is hierin per saldo een enorme prestatie geleverd, vooral ook in de samenwerking tussen de BrabantStadpartners. De noodzaak om in de bidbookfase een sterk profiel te benadrukken en minder de nuancering, heeft tot spanning geleid in het verwerven en behouden van draagvlak. Het is een onvermijdelijk probleem dat mogelijk was rechtgetrokken als in de uitvoeringsfase de nuancering meer ruimte had kunnen krijgen. Die kans hebben we niet gehad.

5. Wat heeft de kandidatuur voor culturele hoofdstad opgeleverd voor BrabantStad

Met de BrabantStad partners is uitgebreid gesproken over wat Culturele Hoofdstad tot nu toe heeft opgeleverd voor elk van de partners en BrabantStad als geheel. Alle Colleges informeren hun Raden respectievelijk Staten over die opbrengst.

Het niet verkrijgen van de titel betekent niet dat we de afgelopen periode zien als verspilde energie. Ook in de reacties van veel betrokkenen klinkt, na de eerste teleurstelling, een toonzetting van enthousiasme over wat wel bereikt is.

Bestuurlijke samenwerking

BrabantStad heeft in het Culturele Hoofdstad-project de meest vérgaande en uitgewerkte samenwerking tot dusver gerealiseerd. De samenwerking kent ook vertakkingen buiten de overheden.

Hoewel onderkend moet worden dat dit geen eenvoudig proces was, is het een grote winst te noemen dat zes partners besloten gezamenlijk een aanmerkelijk bedrag te investeren en daarover gezamenlijke besluitvorming in alle raden en staten bereikten, evenals werk- en overlegstructuren met intensieve samenwerking op bestuurlijk en ambtelijk niveau.

Culturele ontwikkeling

De kandidatuur voor Culturele Hoofdstad heeft binnen BrabantStad op het gebied van cultuur tot een intensieve uitwisseling van sterktes en ambities geleid. Partners hebben hun profiel opgesteld en deze profielen zijn tot een over de stadsgrenzen heen stijgend totaalprofiel verwerkt in het bod voor Culturele Hoofdstad. Dit beeld is ook geldig zonder de titel. Er is een intensief contact ontstaan met het culturele veld. Deze werkwijze opent de weg om in het cultuurbeleid veel sterker tot afstemming en samenwerking te komen. De potentie van vijf steden, zo dicht bij elkaar en zo rijk aan culturele kwaliteit, is niet eerder zo bij elkaar gebracht. In een tijd waarin we op zoek zijn naar

hernieuwd draagvlak en nieuwe manieren om de betekenis van cultuur in de provincie te profileren is dat een veelbelovend perspectief.

Beleidsmatige verbreding

Door de filosofie van het bidbook die uitgaat van innovatie en de rol van cultuur als aanjager van maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen, is cultuur op een andere manier gepositioneerd. Minder op zichzelf en meer verbonden met andere beleidsterreinen. Dit is verder uitgewerkt in het Proeftuinconcept.

Partnerschap

In de periode van de kandidatuur zijn de banden tussen de cultuursector en overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen (de Triple Helix) aangehaald. Dat heeft geleid tot draagvlak bij het onderwijs, bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld. Concrete uitingen daarvan zijn het genoemde advies van SER-Brabant; een paginagrote krantenadvertentie van het bedrijfsleven in Tilburg; samenwerking met TU/e, TiU en NHTV, zowel op inhoudelijke projecten als voor het opzetten en uitvoeren van effectmonitoring; de ondertekening van het Brabants Manifest voor de Verbeeldingskracht door veel vertegenwoordigers uit de top van het Brabantse bedrijfsleven en kennisinstellingen, die zich op die manier verbonden met de kandidatuur; en de diverse steunbetuigingen die Triple Helix partners hebben gestuurd na de uitslag op 6 september.

Concrete effecten

Het project Culturele Hoofdstad was een project waarin niet alleen werd vergaderd maar waarin ook concreet gewerkt werd aan voorbereiden, uitvinden en experimenteren. De Proeftuin-bijeenkomsten (waarin potentiële partners hun projecten presenteerden) zorgden voor inspiratie over de steden heen.

Ook heeft de kandidatuur daadwerkelijke investering in (behoud van) kracht voor de cultuursector opgeleverd.

- Matching tussen de provincie en de steden in de zg. Opmaat leverde een belangrijke bijdrage aan projecten die voor iedereen van belang waren, in het licht van de kandidatuur, maar ook bij een onverhoopt mislopen van de titel. Investerings in het International Festival of Visual Culture in Breda, Sociale Innovatie/The Performing Society in Tilburg, Jheronimus Bosch 500 in 's-Hertogenbosch, Eindhoven 100 Years of Innovation ... and Beyond in Eindhoven, Channeling Culture in Helmond en het Buurtcultuurfonds in de hele provincie, hebben de rol van cultuur en het profiel per partner voor iedereen versterkt. In de voortgangsnotitie CS-0042 (9 maart 2012) gaven wij u een overzicht met beschrijving van de Opmaatprojecten.
- In de vorige bestuursperiode vond al gezamenlijke opbouw plaats van lokale prioriteiten met het oog op de kandidatuur, in het kader van Samen Investeren in BrabantStad. Het onderstreept de gestage bouw

aan een samenhangende en complementaire culturele infrastructuur, dat veel van de investeringen die toen zijn gedaan zich later voortzetten in de Opmaatprojecten: Jheronimus Bosch 500 ('s-Hertogenbosch), projecten rond beeldcultuur (Breda), rond kunst, design, innovatie en technologie (Eindhoven), industrieel erfgoed (Helmond) en sociale innovatie (Tilburg) zagen we allemaal terug in de latere Opmaat als uitingen van het gekozen profiel van de steden.

- In de periode 2010-2013 werd geproefdraaid met de zich ontwikkelende doelstellingen van Culturele Hoofdstad door projecten uit de Provinciale Bouwsteen 2018. Veel van die projecten ontwikkelden zich door tot voorbeeldprojecten in het bidbook, zoals Festival Mundial, Van Gogh in Brabant, Landkunst in het Groene Woud, circusfestival Circo Circolo, Solar Cinema, de samenwerking van grote Brabantse festivals. Het volledige overzicht van de bouwsteenprojecten is PS ter kennisname toegestuurd op 19 juli 2011.

6. Conclusies BrabantStad & "Lessons learned"

De oorspronkelijke uitgangspunten zijn nog steeds relevant als startpunt. Nog steeds hebben we een gezamenlijk belang in een sterke concurrerende regio. Dat vraagt meer dan traditioneel cultuurbeleid, maar cultuur is wel een belangrijke katalysator van ontwikkelingen. Die relatie is als volgt te schetsen:

Vanuit het bestuurlijk domein

- Bestuurlijke samenwerking op intensieve wijze, rondom een gezamenlijk gedragen ambitie, geeft kansen om tot hogere kwaliteit te komen voor de hele provincie.
- De gezamenlijke doelen moeten evenwichtig zijn in de manier waarop de profielen en de belangen van ieder van de partners vorm krijgen. Dat vergroot ook herkenbaarheid en draagvlak bij bevolking en politiek van iedere partner.
- Aansturing moet eerder bottom up dan top down zijn; bestuurlijk toezicht kan de samenhang bewaken; onafhankelijke inhoudelijke sturing daagt de samenwerking sterker uit en kan daar verdieping in aanbrengen.
- Cultuur is een klein beleidsterrein in financieel opzicht, maar met grote maatschappelijke impact. De samenloop van een negatieve beeldvorming rond cultuur in het landelijk beleid en eens een iets minder bescheiden investering door lagere overheden, heeft het beleid in de volle schijnwerpers van kritische meningsvorming geplaatst. De BrabantStad-samenwerking heeft zich hierin van een overtuigende, zelfbewuste kant getoond en daarmee moeilijke besluitvorming door moeilijke tijden geloodst.
- De BrabantStadpartners hebben zich met Culturele Hoofdstad voor het eerst aan één gezamenlijk doel gecommitteerd, vanuit individuele profielen en aanvulling op elkaar. Daarvoor richtten zij één gezamenlijke organisatie op, aan welke zij de inhoudelijke keus over de inzet van hun middelen in hoge mate moesten vrijgeven. Dit betekende een complexe logistiek van zes

autonome besluitvormingsprocessen. Zo had ieder zijn eigen strategie te volgen om dekking van de financiële afspraken te vinden. Er is voor gekozen daarin steeds bij elkaar te blijven, en niet te werken met een ‘BrabantStad van verschillende snelheden’. Dat bracht tijdsdruk: voor de voorlopers een risico, voor degenen die meer tijd nodig hadden (ook) een argument om het besluit te nemen.

- Het beschouwen van winst bij één partner als (voldoende) winst voor allen en als rechtvaardiging voor gezamenlijke investering, bleek nog een brug te ver. Een ‘return on investment’ per partner van minimaal het door iedere stad ingelegde bedrag was noodzakelijk voor een haalbaar dekkingsvoorstel. Versterking van de individuele profielen was daarvan te verwachten, maar een volledig vrije prioriteitskeuze voor versterking van de complementariteit tussen de partners nog niet.
- Het feit dat de ontwikkeling van culturele infrastructuur een groter belang dient dan alleen de cultuursector moet steeds worden uitgelegd én geïllustreerd om draagvlak te houden.
- Het voorbeeld van de BrabantStadpartners om hun onderlinge afstand te verkleinen, heeft ook de afstanden tussen instellingen in de verschillende steden korter gemaakt.
- Betrokkenheid van formele organen (raden en staten) is een manier om de ambitie te borgen.
- Door gezamenlijk investeren ontstaat een werkgemeenschap die horizontale kenmerken heeft, waardoor energie, kennis, ervaring en netwerken optimaal effectief worden gemaakt.

Vanuit het domein bedrijfsleven, economie en vrijetijdseconomie

- Cultuur levert een belangrijke bijdrage aan het leef-en vestigingsklimaat.
- Topcultuur geeft Brabant internationale allure en is belangrijk voor bedrijven om zich in Brabant te vestigen.
- Cultuur en innovatie gaan samen. Verbeeldingskracht is belangrijk.
- Cultuur levert content voor de vrijetijdseconomie, waardoor meer bezoekers naar Brabant komen, dat levert werkgelegenheid op en is goed voor de steden.

Kortom: de culturele sector moet op BrabantStad-niveau top-cultuur leveren in alle disciplines, er moeten top-voorzieningen zijn en een top-programmering om zo het voorgaande te kunnen realiseren.

Vanuit het maatschappelijk domein

- Cultuur helpt bij het vinden, ontwikkelen en benutten van identiteit. Niet alleen op lokaal en regionaal niveau, ook op het niveau van het individu. Dat draagt bij aan veerkracht in een dynamische samenleving, waarin begrippen als ‘zekerheid’ en ‘vertrouwen in de toekomst’ op nieuwe manieren ingevuld moeten worden.
- Cultuur helpt bij sociale samenhang en participatie.
- Cultuur helpt bij behoud van leefbaarheid, ook bij sterke demografische veranderingen, lokaal en regionaal.

- Innovatie kan niet voldoende draagvlak verwerven als niet ook de traditie en de breedte een plaats hebben.

Vanuit ruimtelijke ontwikkeling; de Spoor- en Kanaalzones

- De culturele sector kan op BrabantStad-niveau content en programmering leveren voor de culturele functies die een wezenlijk onderdeel vormen van de Spoor- en Kanaalzone-ontwikkeling.
- Culturele activiteiten kunnen gezien worden als “launching activities” voor invulling van de Spoor- en Kanaalzones.
- Culturele activiteiten trekken bezoekers en bewoners die passen in de profielen van de Spoor- en Kanaalzones.

Vanuit het onderwijsdomein

- Versterk het cultureel klimaat, dat levert enerzijds aantrekkingskracht op voor talenten en biedt anderzijds kansen voor afgestudeerden.
- Cultuur is in het onderwijs op alle niveaus te verbinden aan innovatie en talentontwikkeling.

Vanuit het culturele domein is daar aan toe te voegen

- Door bezuinigingen wordt het steeds moeilijker topvoorzieningen en topprogrammering op BrabantStad-niveau te handhaven of te realiseren. De verwachting van opbrengsten die buiten het culturele domein zelf liggen, blijkt een essentiële motivator.
- Dit heeft ook betekenis voor de opdracht die de culturele sector zichzelf moet stellen. Een wezenlijke dynamiek ontstaat door ruimte voor nieuwe samenwerkingsvormen, ook tussen organisaties die zich daarvoor meer op hun eigen werkgebied richtten.
- Brede inbedding in de maatschappelijke sectoren en in beleidsterreinen is daarvoor noodzakelijk.

Vervolgstappen

- Er is grote behoefte waar te nemen bij betrokkenen om de opbrengsten van de Culturele Hoofdstad-ambitie niet te laten weglipen. Tegelijkertijd moeten we constateren dat het voertuig waarmee we samen op weg waren er niet meer is. De Culturele Hoofdstad is voor ons voorbij en ook de daarvoor opgerichte stichting en haar werkwijze sluiten we af. Als we de samenwerking willen voortzetten dan zullen daarvoor nieuwe besluiten nodig zijn. Dat vraagt evenzeer om een nieuwe opzet van die samenwerking en de randvoorwaarden.
- Wij willen daar in deze verantwoording niet op vooruitlopen maar willen wel het gesprek met partners voeren over mogelijkheden. We verwachten in het eerste kwartaal van 2014 de conclusies van ons overleg aan u voor te leggen.

- Wij zien in dit gemeenschappelijk belang een basis om te onderzoeken hoe wij verder willen samenwerken aan deze ambitie. Daarbij zullen we de inhoudelijke kaders zoals uw Staten die hebben vastgesteld rond provinciale deelname aan Culturele Hoofdstad (zoals de Essent Investeringsagenda, Strategische Agenda BrabantStad en de Cultuuragenda van Brabant) als uitgangspunt blijven hanteren, of daar alleen op basis van uw uitdrukkelijk besluit van afwijken.